

MILKA CAR

PREPLETENE PRIČE, SLOJEVITI IDENTITETI

Književne biografije (post)imperijalnoga razdoblja

Zagreb, 2026.

disput

*Ovu knjigu posvećujem Andrei, Edi i Loti
bez kojih ničega ne bi bilo.*

Povijesni su neuspjesi vrijedni zato što su povijesni,
a ne zato što su neuspjesi.

Fredric Jameson, *Alegorija i ideologija*

SADRŽAJ

UVODNO O ISPREPLETENIM PRIČAMA I (POST)IMPERIJALNOJ PERSPEKTIVI	13
I. IMPERIJALNE STRATEGIJE REPREZENTACIJE U SJEVERNOHRVATSKIM KRAJEVIMA POČETKOM 19. STOLJEĆA	
Uvodno o carskim putovanjima	29
Bečki kongres, imperijalna reprezentacija i protonacionalne težnje	39
Tradicija svečarske kulture	44
Legitimistička prigodna poezija	53
(Proto)nacionalno i imperijalno – inscenacija <i>Pleszopiszen</i>	60
Kazalište kao transkulturna institucija početkom 19. stoljeća	65
Razvoj novinstva i njegova sinergija s kazalištem	81
O ulozi simboličke reprezentacije i suigri medija u dugome 19. stoljeću	85
II. POST(IMPERIJALNO) RAZDOBLJE I INTELEKTUALNE BIOGRAFIJE PJESNIČKE OBITELJI PRERADOVIĆ	
“Istinska domovina zapravo je jezik” – fenomeni imperijalne lojalnosti i višejezičnosti	91
Dramatičar Petar Preradović Mlađi – Pit	97
Pjesnikinja između kultura. Paula von Preradović	111
Imaginarni prostori Mediterana i djetinjstva u poeziji Paule Preradović	115

III. REVOLUCIONARNO, POSTIMPERIJALNO I (TRANS)NACIONALNO U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI MEĐURATNOGA RAZDOBLJA	
(Post)imperijalna intelektualna biografija Božene Begović kao akterice kulturnih mreža	123
O kulturnim mrežama međuratnoga doba i prijevodnoj kulturi	126
Književno stvaralaštvo Božene Begović	129
Postimperijalne mreže višejezičnih akterica	133
Prijevodno polje u transnacionalnoj mreži	136
IV. PROSTOR I INTELEKTUALNA BIOGRAFIJA U MEMOARSKOJ PROZI MANÈSA SPERBERA <i>SVE ONO ŠTO JE PROŠLO (ALL DAS VERGANGENE)</i>	
Prostori egzila	143
Realno i imaginarno u memoarskoj prozi Manèsa Sperbera	147
Korespondencija s Miroslavom Krležom	151
V. REVOLUCIONARNO I POSTIMPERIJALNO STANJE U ROMANU AUGUSTA CESARCA <i>CAREVA KRALJEVINA</i>	
Uvodno o Cesarčevoj <i>Carevoj kraljevini</i>	159
Revolucija romana? Prvi roman književnika Augusta Cesarca	160
Roman <i>Careva kraljevina</i> kao seizmograf povijesnih sukoba i društvenih procesa	164
Intelektualno i političko u romanu <i>Careva kraljevina</i>	166
“Baedeker sredina” i mreže likova u romanu <i>Careva kraljevina</i>	171
VI. POSTREVOLUCIONARNA BEZNADNOST: O ROMANIMA ERVINA ŠINKA	
Revolucionarni optimizam i postrevolucionarna rezignacija	179
<i>Optimisti</i> kao roman svojega vremena	183
<i>Roman jednog romana. Bilješke iz moskovskog dnevnika od 1935. do 1937. godine</i> kao <i>Dokument piščeve slijeposti</i>	189
Učinci žanra. O genološkim obilježjima Šinkova <i>Romana jednog romana</i>	193
Pitanja žanra u <i>Romanu jednog romana</i>	195
Dijaloški dokumentarizam 20. stoljeća u <i>Drvarskom dnevniku</i> Ervina i Irme Šinko	205

<i>Drvarski dnevnik između autobiografskoga subjekta i kolektivne povijesti</i>	209
Udvajanje perspektiva u dnevničkim zapisima	212
ZAKLJUČAK:	
PREPLETENE PRIČE, USLOJENI IDENTITETI KULTURNIH AKTERA I (POST)IMPERIJALNE MREŽE	217
LITERATURA	223
KAZALO IMENA	249
NAPOMENA O PRETHODNO OBJAVLJENIM TEKSTOVIMA	261
O AUTORICI	263

UVODNO O ISPREPLETENIM PRIČAMA I (POST)IMPERIJALNOJ PERSPEKTIVI

Knjiga *Prepletene priče, slojeviti identiteti* polazi od složenih pripovijesti koje se pojavljuju u dugome 19. stoljeću i obilježavaju prvu polovinu 20. stoljeća te se u višeslojnim naborima preslaguju sve do današnjih dana. Polazeći od književnih i kazališnih tekstova te svjedočanstava vremena, prate procese preobrazbe svijeta, kako njemački povjesničar J. Osterhammel naziva mijene koje su obilježile 19. stoljeće, a potom oblikovale diskurse 20. i 21. stoljeća, potječući iz lokalnoga i regionalnoga konteksta i svijajući se istodobno uz silnice globalne povijesti. Preobražaj svijeta prema britanskome povjesničaru Ericu J. Hobsbawmu počinje dvojnomoj revolucijom – Francuskom iz 1789. i industrijskom revolucijom u Velikoj Britaniji, dakle političkim i industrijskim potresima s globalnim odjekom (Hobsbawm 1987: 21). U tom se vremenu kristaliziraju oblici kolektiviteta koji će obilježiti iduće razdoblje sve do današnjih dana – od jačanja nacije, modernizacije i emancipacije, novoga pojma individualnosti, odnosno uvjerenja u nužnost napretka i obuhvatnoga optimizma do suprotstavljenih glasova i svjedočanstava o propasti civilizacije, odnosno kulturnoga pesimizma. Isprepletanje globalne i regionalne dimenzije pratit će se na temelju primjera iz mikropovijesti, zabilježenih u književnim tekstovima i individualnim biografijama u silnicama koje su obilježile prijelaz iz 19. u 20. stoljeće. Dugo 19. stoljeće u toj će se perspektivi prikazati kao prethodnik i suvremenik našega doba, a ne kao zaboravljeno razdoblje davnih zbivanja.

Knjiga se sastoji od niza studija s pričama sačinjenima od nerazmrsivih i međusobno premeženih odnosa i utjecaja te će pokušati “razmotriti sudjelovanje u zajedničkom preformuliranju istih tih iskustava” (Latour 2020: 34) u “pluralizmu modusa života” (*ibid.*: 239). Prepletanje u mrežama utjecaja (usp. Barkoff *et al.*

2004: 201) virulentno je postalo s usponom interneta ili međumrežja, te predodžbe o prepletanju i umreženosti ne gube svoju aktualnost. Već etimologija riječi mreža upućuje na niti i čvorove koje je nemoguće rasplesti; naprotiv, mnogo je važnije pratiti nastanak novih poveznica. Time otvara uvid u mnoštvo međusobno povezanih tekstova, knjiga i književnih aktera, pletući učinke njihovih mijena tijekom vremena te stvarajući mreže napete od plodne razmjene ili pak od stalnih napetosti i latentnih sukoba. Ova se studija umnogome nadovezuje na književnoznanstvenu tradiciju istraživanja utjecaja i dodira u policentričnom kulturnom i književnom polju. Pritom su u fokusu djela slabije istraženih autorica i autora te do sada često zanemareni aspekti kulturnoga transfera. Pored toga na vidjelo izranjaju proturječja i sukobi koji su obilježili dugo 19. stoljeće, kao i međuratno razdoblje u 20. stoljeću. Studija se u svojem istraživanju oslanja i na književno-sociološke studije koje pokušavaju ukinuti opreku između tekstualnoga i izvantekstualnoga, odnosno na kontekstualizirajući pristup, usredotočujući se na načine prikazivanja zbilje u književnim tekstovima.

U skladu s načelima historijske semantike Reinharta Kosellecka i njegove povijesti pojmova (*Begriffsgeschichte*) analizirane studije slučaja i transformativni procesi u navedenom razdoblju konceptualizirat će se kao povijesni događaji smješteni u gustim, dakle ne nužno linearnim vremenskim slojevima (*Zeitschichten*), polazeći od “granica epohe” (*Epochengrenzen*) u dinamičnome vremenoprostoru (*Zeitraum*) što se proteže iz prošlosti u budućnost, ostavljajući tragove bivanja za buduće generacije. Koselleck povijesno vrijeme konceptualizira paradoksalnom sintagmom o prošloj budućnosti (*vergangene Zukunft*). U svojoj semantizaciji povijesnoga vremena polazi od pojma *Sattelzeit*, shvaćenoga kao “vrijeme preokreta” između 1750. i 1850. godine, razdoblja u kojem duboke političke, društvene i kulturne promjene postavljaju temelje modernoga doba. Njegov termin polazi od postupnoga, ali trajnoga mijenjanja društva, od činjenice da cijelo navedeno razdoblje crpi iz staroga doba i istodobno je okrenuto novome te se podudara s nužnosti promišljanja vlastita mjesta sa stalnim repozicioniranjem postojećih stavova i uvjerenja. Temeljni Koselleckovi kriteriji¹ nove epohe koja, po njegovu mišljenju, nastupa nakon prijelomnoga potresa Francuske revolucije, jesu dinamizacija i nova temporalnost (*Verzeitlichung*) iskustvenoga svijeta, čime povijesnost povezuje s temeljnim antropološkim kategorijama poput poimanja vremena i iskustva. Ta je nova temporalnost preduvjet otvorenoga horizonta, odnosno budućnosti ukotvljene u prošlosti. Otvoreni horizont nošen je s jedne strane idejom stalne inovacije, napretka i razvoja, a s druge strane nesigurnošću stalnih i nestabilnih mijena, te se ne može otrgnuti od svoje upisanosti u prošlo vrijeme.

¹ Budući da se radi o često citiranom i važnom uvidu, ovdje navodim original: “Die Dynamisierung und Verzeitlichung der Erfahrungswelt; die offene Zukunft, die planend anzugehen unsere Aufgabe bleibt [...] die Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen, die das Geschehen auf unserem Globus pluralistisch differenziert; die daraus sich ergebende perspektivische Vielfalt, in der historische Erkenntnis gewonnen und abgewogen werden muß; ferner das Wissen, in einer Übergangszeit zu leben, in der es immer schwerer wird, die überkommenen Traditionen mit den notwendigen Neuerungen zu vermitteln” (Koselleck 1989: XV).

Preslagivanje temporalnih slojeva vodi do fenomena istodobnosti raznorodnoga, odnosno do stalnoga prepletanja staroga i novoga. Iz toga proizlaze pluralnost i raznorodnost perspektiva, što obilježava prijelazno doba. Koselleck pragmatički određuje značenje nove temporalnosti i ubrzavanja vremena s neologizmom o “vremenskim koeficijentima promjena” (*zeitliche Veränderungskoeffiziente*) (Koselleck 1989: 339), što se može shvatiti kao nužnost poimanja života u zbilji koja neprestano mijenja svoje obličje. Koeficijenti ubrzanoga tijeka vremena upućuju na stalno povijesno gibanje i perspektivu otvorenu prema budućnosti. Njegova kovanica o istodobnosti raznorodnoga u sebi povezuje dijakronijsku i sinkronijsku perspektivu na događaje i upućuje na slojevitost (*Mehrschichtigkeit*) (Koselleck 1989: 125) pojmova, koji, doduše, kronološki potječu iz različitih razdoblja, te istodobno na njihovo isprepletanje, odnosno na nužnost strukturnoga povezivanja pojedinih događaja. Svijest o istodobnosti raznorodnoga potječe iz prognostičke strukture povijesnoga vremena, jer “svaka prognoza pretpostavlja događaje koji su postavljeni u sadašnjici i utoliko su već tu, ali još se nisu zbili”² (Koselleck 1989: 132). Svijest o prijelazu i prijelomnome dobu toliko se duboko utisnula u kasnija razdoblja da se prihvaća kao sama po sebi razumljiva. Time je omogućila potpunu, planetarno obuhvatnu preobrazbu svijeta. Novi vijek određen je “indikatorima vremena” i u sebi sažima kronološke, strukturalne i procesualne momente (Koselleck 1989: 281), nužne za opisivanje interakcija društvenih i kulturnih aktera. Intenzivnu razmjenu iskustava omogućio je, među ostalim, izniman razvoj komunikacije i medija s brzim protokom informacija, ideja i poticaja. Pratit će se stoga kako takav iznimno brz protok informacija, kulturnih aktera i medija umrežava dionike na prijelazu iz imperijalnoga doba te stvara nacionalno povezanu publiku, neprestano mijenjajući dinamiku kulturnoga polja.

Povezujući ideologiju nacionalizma s poimanjem temporalnosti, Patrice Canivez promatra djelovanje nacionalnih mitologija koje “trajno održavaju prošlost u sadašnjosti, dok povijesna znanost omogućuje da se od njih odvojimo kako bismo mogli imati u vidu drukčiju budućnost” (Canivez 2017: 115). Nužna je stoga diskurzivna rekonstrukcija dviju dinamičkih kategorija koje predlaže Koselleck: iskustvenoga prostora (*Erfahrungsraum*) i obzorja očekivanja (*Erfahrungshorizont*). Kako bi utemeljio svoje metafore koje u sebi povezuju temporalnu i spacijalnu dimenziju, Koselleck polazi od tvrdnje kako nema očekivanja bez iskustva, a ni iskustva bez očekivanja.³ Time antropološki utemeljuje svoj teorijski pristup metahistorijskim kategorijama koje neposredno povezuju prošlost i budućnost te se kao “preduvjeti mogućih povijesti” (*Bedingung möglicher Geschichten*, Koselleck 1989: 354) smještaju u konkretno povijesno vrijeme. Stoga se povijesnost i dijakronijska razina pokazuju kao epistemološki izazovi u pokušaju prikazivanja književnopovijesnih fenomena. Ovdje zastupljene studije slučaja ukazuju na sit-

² “Sie verweisen auf die prognostische Struktur geschichtlicher Zeit, denn jede Prognose nimmt Ereignisse vorweg, die zwar in der Gegenwart angelegt, insofern schon da, aber noch nicht eingetroffen sind” (Koselleck 1989: 132). Prijevod M. C.

³ “Keine Erwartung ohne Erfahrung, keine Erfahrung ohne Erwartung” (Koselleck 1989: 352).

ne pomake iskustvenoga obzora od dugoga 19. stoljeća naovamo, kada se, prema Kosellecku, “očekivanja sve više udaljavaju od svih do tada proživljenih iskustava” (Koselleck 1989: 359) te upućuju na postupnu i potpunu transformaciju svijeta na svim razinama, transformaciju koju Osterhammel prati u svojoj globalnoj povijesti. Ovdje će se pak promatrati na primjeru intelektualnih biografija i gotovo neprimjetnih, sitnih pomaka iskustvenoga obzora utkanih u iskustvenost svijeta.

Zadržavajući se na mikrorazini i počevši od regionalne,⁴ pratit će se tektonski pomaci u nacionalnoj i imperijalnoj povijesti. Analizirane intelektualne biografije i studije slučaja ispituju pokazatelje nadiruće modernosti te nerazmrsivu povezanost novoga i staroga u njoj. Tragovi preobrazbe što sežu do 19. stoljeća ocrtavaju se u iskustvenom prostoru i djelatno oblikuju javne diskurse kao često neosvijesteni odrazi prošlosti u sadašnjosti. Književno polje, shvaćeno kao društveni i tekstualni fenomen, stvara i generira projekcije budućnosti jednako kao što sudjeluje u pohranjivanju prošloga. Fredric Jameson tumači da priče nude okvir za percepciju i tradiranje povijesnih događaja, no nipošto ne prate jednostavnu shemu reprezentacije zbilje te u svojim kasnijim tekstovima razrađuje alegorijske ljestve (Jameson 2021: 21-69). U njegovoj četverostrukoj shemi priča nosi potencijal da se suoči s mehanizmima binarnih opreka i preobrazi ih u suprotstavljena i različita značenja, te “dolazi do dvaju proširenja početnog tumačenja dvjema uzastopnim i međusobno povezanim razinama individualnog i kolektivnog iskustva i povijesti” (Jameson 2021: 16).

Analiza raznorodnih izvora poput kazališnih izvedbi, književnih tekstova i intelektualnih biografija oslanja se pritom na istraživanja kulturnoga transfera u mreži različitih kultura gdje dolazi do prožimanja jezičnih i kulturnih modusa i pregovora o moći. Književnost nastaje na određenome nacionalnom jeziku i istodobno crpi iz iskustvenoga prostora duboko obilježenoga utjecajem drugih jezika i kulturnih elemenata. Tako nastaju transkulturni i dinamični prostori komunikacije, obilježeni znatnim transformativnim potencijalom. Kao takvi su podložni stalnoj mijeni i ne odnose se samo na napetost središta i periferije, misaonu figuru snažno prisutnu u postimperijalnoj teoriji, nego također obuhvaćaju granična područja. Granični prostori shvaćaju se stoga kao prostori intenzivne transkulturne razmjene, odnosno mobilnosti kulturnih i književnih aktera. Periferni i semiperiferni prostori sudjeluju u izgradnji novih kulturnih i književnih oblika te istodobno zrcale i preoblikuju ideje o identitetu i pripadnosti. Takva će se dinamika posebno razgranati u drugome dijelu knjige, u studijama posvećenim kulturnim aktericama i akterima iz prve polovine 20. stoljeća. Kao posebno aktivan čimbenik kulturnoga transfera pokazat će se kulturni i prosvjetiteljski rad kulturnih posrednika. Tijekom 19. stoljeća kulturni transfer se na hrvatskim područjima u pravilu odvijao iz razvijenoga i pluralnoga monarhijskoga grada Beča, kao središta “polietnički, multikulturno i politički centrifugalno” (Osterhammel 2002: 386) određenoga im-

⁴ Regionalna razina proteže se dijakrono sve do protonacionalnoga razdoblja i obilježava hrvatsku kulturu. Usp. Rapacka 1998: 191-199.

perijalnog prostora, prema južnoslavenskoj periferiji. Kao nit vodilja u svim studijama sabranima u ovoj knjizi poslužit će uloga kulturnoga transfera u razvoju nacionalne kulture “obespravljenih povijesnih nacija” (Zernack 1994: 177), kako povjesničar istočne Europe Klaus Zernack naziva male nacije unutar Habsburške Monarhije. U tim je uvjetima pozicioniranje književnoga polja bilo nužno transnacionalno i pokazat će se kao djelatno i iznimno dinamično u procesima izgradnje novih identitetskih obrazaca.

Važno je također napomenuti da se pojam imperija u cijeloj knjizi ne upotrebljava isključivo kao naziv za nadnacionalni politički i državni ustroj što je obilježio Europu u 19. stoljeću, a posebno u obliku dijeljenoga povijesnog prostora Habsburške Monarhije, nego se shvaća kao polivalentni prostor komunikacije, otvoren za posredovanje raznorodnih ideja. U tom se smislu nadaje mogućnost praćenja pažljivo održavanoga balansa između “univerzalno-carskih” i “partikularno-nacionalnih” (Anderson 1996: 89) stremljenja jer, suprotno monokauzalnim tumačenjima, Habsburška Monarhija nije za cilj imala uspostavljanje “sveobuhvatne imperijalne kulture i jedinstvenoga identiteta” (Osterhammel 2002: 625). U skladu s tezama njemačkoga povjesničara J. Osterhammela (*ibid.*: 386) o političkoj strukturi imperija u 19. stoljeću, preduvjet i ishodište za zamišljanja nacionalnoga prostora tvori upravo otvorena i fleksibilna imperijalna kultura te se njezino postojanje ne tumači kao zapreka, nego prije kao temelj za razvijanje nacionalnih diskursa. Premda izvorno zamišljane kao homogene, nacionalne tradicije u pravilu istovremeno crpe iz različitih izvora. Imperijalni prostori promatraju se kao prostori interakcije i dodira (Osterhammel 2009: 157), obilježeni stalnim i neprekinutim prožimanjima različitih kultura, te u njima, unatoč potencijalnim konfliktima i napetostima, neprestano dolazi do hibridnih križanja i stvaranja novih oblika, daleko od statičnih i hijerarhijskih modela kakvima su često prikazivani. Imperijalni projekti dugoga trajanja koji su svojim simboličkim horizontom obilježavali živote podanika na prostoru Stare Austrije, nudeći im okvir mira, reda i sigurnosti, pokazat će se do kraja 19. stoljeća kao prividna tvorevina izgrađena na nestabilnim temeljima, nagrizena centrifugalnim silama i nacionalnim diskursima, odnosno kao “kula od pijeska” o kojoj je u 20. stoljeću pisao Robert Musil u svojem epohalnom romanu *Čovjek bez osobina*.

U tom je pogledu od središnje važnosti spomenuta, inače povijesno osvjedočena konstelacija između centra i periferije u Habsburškoj Monarhiji. Ta se, ovdje heuristički shvaćena konstelacija, više ne promatra binarno, odnosno kao oštro suprotstavljena opreka, nego se tumači u osloncu na teze njemačkoga germanista Albrechta Koschorkea iz njegove knjige u kojoj analizira narativne elemente u tumačenju kulture. U poglavlju naslovljenom “Centri i periferije, hladna i topla područja” on opisuje mehanizme međusobnoga djelovanja centra i periferije. Koschorke taj složeni odnos promatra dinamički, ističući kako se kulturni i društveni “resursi nejednako raspoređuju u određenome kulturnom prostoru” (Koschorke 2013: 131), što potom uzrokuje recipročno djelovanje. Periferija, suprotno uvriježenim mišljenjima o njezinoj pasivnosti u primanju novih impulsa, također utječe na procese u središtu, odnosno transformira ih. Time Koschorke ističe potencijal

periferije kao dinamičnoga čimbenika koji mijenja kulturu i u središtu te vodi do “rastapanja i transformacije cijeloga sustava kodova” (*ibid.*: 121). Stoga govori o stalnim procesima centralizacije i periferijalizacije kao dinamičnim i relacionalnim mehanizmima koji “nejednako raspoređuju tokove u određenom kulturnom prostoru” (*ibid.*: 128). Da bi se takvi dinamični procesi prikazali, nužno ih je u svakom pojedinom slučaju točno kontekstualizirati kako bi potvrdili svoju epistemološku vrijednost i ispunili se nataloženim značenjima i često nerazmršivim mrežama.

Tako u postimperijalnim prostorima središta i periferije dolazi do brojnih interferencija, koja uvjetuje nastanak *decentriranih društvenih sustava* (*ibid.*). Ti se odnosi usložnjavaju u gustom sustavu srednjoeuropske kulture (Csáky 2019), imamo li na umu činjenicu da je položaj središta izmjenjiv i višestruko ovisan o egzogenim čimbenicima, tj. o promjenama društvenoga i političkoga polja. Dakle, radi se o međuovisnosti koja odražava društveno-povijesne mreže što se protežu između polova vlasti i podčinjavanja, modernizacije i zaostalosti, imperijalnoga i nacionalnoga. S tim su poljem napetosti povezani simbolički nabijeni diskursi što sežu od odbijanja imperijalne vlasti do poistovjećivanja s njom. Pojam centra i periferije u koncepciji transimperijalne kulturne povijesti obilježava stvarne društvene odnose moći, jednako kao i njima uvjetovane prakse simboličke i narativne tvorbe identiteta. Tako shvaćena konstelacija između centra i periferije udaljava se od binarnih pokušaja razgraničavanja pojedinih kultura i jezika unutar Habsburške Monarhije i prije se poima kao relacionalna veličina koja pruža uvid u “dinamički i relativni pluralizam” (Hárs *et al.* 2006: 2) društvenih i kulturnih fenomena, političkih entiteta i kulturnih aktera. Povjesničar Jürgen Osterhammel odnos između centra i periferije promatra kao temeljnu prostornu konfiguraciju nužnu za utvrđivanje kako se mijenjao prostor tijekom 19. stoljeća. On tvrdi kako pojedina povijesna razdoblja nisu samo temporalno određena, nego se protežu u određenom prostoru i mijenjaju se u skladu s promjenama prostornoga reda. Središta su u svakom slučaju prostori koji privlače “ljude i moć, kreativnost i simbolički kapital”, dok su periferije “slabiji polovi u asimetričnim odnosima prema centru” (Osterhammel 2009: 131). Premda periferije mnogo više primaju impulse nego što ih odašilju, one će se istodobno pokazati kao prostori sukoba i prožimanja, a time i promjena i inovacija, što ih čini iznimno dinamičnim prostorima iskustva. Takva dinamična periferija može u određenim okolnostima preuzeti ulogu centra, što se potvrđuje nastankom brojnih nacionalnih središta u 19. stoljeću. Pritom je središnja devetnaestostoljetna ideja napretka u jednakoj mjeri upisana u temelje i nacionalnih i imperijalnih diskursa te se njezina važnost ogleda u mobilizacijskom potencijalu i učinku na oblikovanje javnosti.

Bešavno isprepleten s imperijalnim i postimperijalnim propitivanjem zbilje jest pojam nacije, jedne od identitetskih kategorija “laži koje vežu” (Appiah 2021). Središnja pretpostavka od koje Appiah polazi u svojoj knjizi jest “da živimo sa zaostavštinom načina razmišljanja koji je poprimio moderni oblik u devetnaestom stoljeću i da je krajnje vrijeme da ga podvrgnemo razmišljanju dvadeset prvog stoljeća” (Appiah 2021: 15). Nacija se stoga ne promatra kao “nepromjenji-